

SCENARIO'S VOOR ENGELS IN HET PRIMAIR ONDERWIJS GEVOLGEN VOOR DE BRUGKLAS

‘De sectie Engels op onze school loopt steeds vaker aan tegen de grote verschillen in het niveau Engels van leerlingen in de brugklas. Natuurlijk zien we bij alle vakken niveauverschillen tussen leerlingen, maar de situatie bij het vak Engels in de brugklas is extreem. Het wordt steeds moeilijker om op al die verschillen in te spelen.’ Deze noodkreet verwoordt waar docenten Engels in de onderbouw van het voortgezet onderwijs mee te maken hebben. In dit artikel gaan we in op de toename aan scenario's voor Engels in het primair onderwijs, de gevolgen daarvan en reiken we enkele suggesties aan voor aansluiting van brugklas en verder op het primair onderwijs.

MARIANNE BODDE
JOKE SCHOKKENBROEK (+2012)

Het uitgangspunt bij de invoering van Engels in het basisonderwijs (Eibo) als verplicht vak in 1986 was dat met een vroege start alle leerlingen op zestienjarige leeftijd een niet nader gespecificeerd ‘basisvaardigheidsniveau Engels’ zouden kunnen bereiken. Engels in groep 7 en 8 leverde echter al snel grote verschillen op in aanpak, aantal lessen, behandelde lesstof en niveau van leerlingen die de brugklas binnenkwamen. Nog steeds starten de meeste van de circa 7.000 basisscholen met Engels in groep 7, circa vijftien procent van de scholen biedt Engels ook vanaf groep 5 aan, maar er is vooral een sterke groei ontstaan in vroeg vreemdetalenonderwijs Engels (vvt): vroeg Engels vanaf groep 1. Deze groep scholen is de afgelopen tien jaar gegroeid van minder dan honderd naar meer dan duizend.

De wettelijk vastgestelde kerndoelen Engels basis-

onderwijs (2006) vormen voor alle varianten nog steeds het uitgangspunt: de leerlingen moeten basaal kunnen communiceren. De kerndoelen omvatten slechts een globale beschrijving zonder concreet (eind)niveau. Ze lenen zich daarom niet goed voor het ontwikkelen van een leerlijn. TULE (Tussendoelen en leerlijnen bij de kerndoelen voor het basisonderwijs, <<http://tule.slo.nl>>) biedt uitkomst met per kerndoel een beschrijving van wat de leraar en de leerlingen doen, voorzien van praktische doorkijkjes, van groep 1 tot en met groep 8. Als streefniveau aan het eind van de basisschool voor alle leerlingen noemt TULE niveau A1 van het Europees Referentiekader (ERK).

De sterke opkomst van vvt brengt echter veel verschillen in opbrengst en kwaliteit met zich mee. Er is (nog) geen regelgeving voor vvt en er is geen minimum onderwijstijd vastgesteld. Om een kader te schetsen voor kwalitatief goed vvt Engels heeft het Platform vvt Nederland de Standaard vvt ontwikkeld. Deze

Lessen in het Engels op De Wilgenstam in Rotterdam. Foto: Cora van Nieuwkerk

standaard (<www.talenopdebasisschool.nl>) werd in mei 2011 aan de minister van Onderwijs aangeboden en is bedoeld als opstap naar formele eindtermen voor vroeg Engels. Er wordt in de standaard onderscheid gemaakt tussen streefniveaus (na acht jaar Engels) voor leerlingen die gaan naar het vmbo (A1), havo (A1/A2) of vwo (A2). Afgeleid van de standaard zijn er inmiddels ook drie keurmerken voor vvt-Engels ontwikkeld door Earlybird, TalenTpabo's en Cedin.

Vijf scenario's

Inmiddels zijn er in het primair onderwijs (po) verschillende vormen van onderwijs Engels ontstaan. Uit recente gegevens van pabo's, uitgevers, Europees Platform en een verkenning door SLO (2011), blijkt dat er grofweg vijf scenario's te onderscheiden zijn voor Engels in het primair onderwijs: regulier Engels, versterkt Engels, vroeg vreemdetalenonderwijs, geen of nauwelijks Engels en buitenschools Engels.

1. *Regulier Engels* is het meest gebruikte scenario met een start vanaf groep 5 of groep 7. Gebruikelijk is dat Engels wekelijks een halfuur tot drie kwartier op het rooster staat: circa twintig uur per jaar. De gebruikte leergang bepaalt grotendeels de lesstof.

Een voorbeeld van regulier Engels is te vinden op de drie christelijke jenaplanbasisscholen De Troubadour in Arnhem-Zuid. De bovenbouwgroepsleerkrachten (groep 6 tot en met 8) geven geïntegreerd Engels met *Alles-in-1*, een lespakket wereldoriëntatie. Er wordt ook gewerkt met lesmateriaal van de British Council en met leesboekjes. De leerlingen lezen individueel of in tweetallen en houden boekbesprekingen. Ook worden Engelse liedjes gezongen en leren de leerlingen een woordenboek gebruiken. Engels wordt niet getoetst, maar de leerlingen en leerkrachten vinden Engels een belangrijk vak. Overdracht naar het voortgezet onderwijs (vo) vindt (nog) niet plaats.

Engels leren op De Clipper in Rotterdam. Foto: Cora van Nieuwkerk

Een ander voorbeeld van regulier Engels vormt basisschool De Hazesprong in Nijmegen. De leerlingen krijgen alleen in groep 7 en 8 Engels van de groepsleerkrachten, eens in de veertien dagen een uur, uit de methode *Real English*. Uit het interview met een van de leerkrachten van een groep 8 wordt duidelijk dat hij zeer enthousiast is voor Engels, zo veel mogelijk Engels spreekt tijdens de lessen en het belangrijk vindt dat de leerlingen veel leren spreken. Daarom start de les vaak met een spel of *energizer*, buiten de methode om. Schriftelijke toetsing vindt plaats door de methodetoetsen; spreekvaardigheid wordt niet getoetst. Aanvullend lesmateriaal en ideeën haalt hij onder andere van internet; er is een woordenboek Engels aanwezig dat ook in het voortgezet onderwijs wordt gebruikt. Differentiatie vindt plaats door zwakkere leerlingen in groepjes extra te stimuleren en buiten de les Engels aan leerlingen de mogelijkheid te bieden zelfstandig door te werken aan Engels. Er is geen sprake van overdracht Engels aan het vo; het vo vraagt daar ook niet om. Omdat de leraar Engels een leuk en belangrijk vak vindt, zou hij in de toekomst bijscholing op dit gebied willen volgen.

2. Versterkt Engels is een scenario waarin de leerlingen één tot enkele uren per week met en in het Engels bezig zijn. Ze krijgen meer Engels dan bij regulier Engels, meestal in samenhang met andere vakken en/of in projecten, gecombineerd met internationale uitwisseling, en ook hier zijn meerdere startmomenten.

Een voorbeeld van internationalisering treffen we aan op basisschool Gerardus Majella, de enige school in het dorp Cabauw. Vijftien procent van de lestijd is in het Engels. De leerlingen krijgen Engels vanaf groep 1 van de groepsleerkrachten; handvaardigheid wordt gegeven in het Engels. De school heeft het startersniveau van het

keurmerk TalenT (<www.che.nl>) in huis en heeft nu het hoogste niveau van het keurmerk aangevraagd. Doel: laten zien dat de school Engels aanbiedt volgens kwaliteitscriteria en daar ook in groeit. Internationalisering vindt plaats doordat de leerlingen van groep 8 via Skype contact hebben met kinderen op een school in Kenia over thema's als school, voeding, omgeving en dergelijke. Daardoor worden de lessen interactiever. De meerwaarde van internationalisering is dat de leerlingen Engels meteen leren toepassen en ervaren en dat hun wereldbeeld wordt verbreed. Zo hebben ze bijvoorbeeld ontdekt dat je de vraag 'What's your favourite food?' eigenlijk niet kunt stellen aan kinderen in Kenia vanwege voedselschaarste. Overdracht naar het vo vindt niet plaats, maar men zou het logisch vinden als het vo meer zou doen met de instroom van leerlingen die acht jaar Engels hebben gehad. Deze leerlingen gaan nu op in de overige instroom, terwijl ze met een hoog niveau Engels het vo binnenkomen.

3. Vroeg vreemdetalenonderwijs of vroeg Engels vanaf groep 1 wordt door circa 1 op de 7 basisscholen aangeboden. In de onderbouw krijgen de leerlingen geen Engelse taallessen, maar worden korte activiteiten spelenderwijs in het Engels uitgevoerd, aansluitend bij de kleuterthema's. In midden- en bovenbouw worden de lessen Engels gecombineerd met CLIL (tweetalig onderwijs), waarbij onderwerpen uit de (zaak)vakken in het Engels worden aangeboden. De meeste vto-scholen worden begeleid door het Europees Platform, door pabo's met een vto-specialisatie of door andere organisaties zoals EarlyBird. Scholen kunnen bij het Europees Platform subsidie aanvragen voor lesmateriaal en scholing.

De OBS Aletta Jacobsschool in Arnhem Zuid is zo'n vto-school. Ze huist in hetzelfde gebouw als de Arnhem

Het vo kan bijdragen aan een doorlopende leerlijn door samen te werken met het po en aansluiting te zoeken bij didactiek, werkwijze en differentiatie

International School. Engels wordt twee uur per week gegeven in groep 1 en 2, twee keer drie kwartier in groep 3 tot en met 8. Men werkt met Engelstalige methodes, leesboekjes, spelletjes en digibordmateriaal. De Nederlandse groepsleerkrachten geven zelf Engels; er vindt geen toetsing plaats. Ook hier zijn leerlingen en leerkrachten enthousiast. Wel kost deze aanpak de leerkrachten extra tijd in voorbereiding en professionalisering. De ouders zijn zeer positief over het aanbod Engels vanaf groep 1. De coördinator Engels zet in overleg met de directie de leerlijnen voor Engels uit met behulp van een beleidsplan vto. Scholing van leerkrachten staat gepland. Er vindt geen overdracht plaats aan het vo. In de toekomst wil de school gaan werken met een standaard(niveau) Engels als voorbereiding op tweetalig voortgezet onderwijs.

4. Geen of nauwelijks Engels staat lijnrecht tegenover dit enthousiasme voor vroeg Engels: er zijn nog steeds scholen waar nauwelijks (minder dan twintig uur per jaar) of geen Engels gegeven wordt. Informeel onderzoek door tweedejaarsstudenten van de Marnix Academie laat zien dat dit om circa vijftien procent van de scholen zou gaan. Met name voor de gemiddelde of zwakkere leerlingen biedt dit scenario een slechte start voor het kernvak Engels in het voortgezet onderwijs, terwijl goede leerlingen zich vaak gaan vervelen en al in het basisonderwijs ongemotiveerd raken voor het schoolvak Engels. Zoals een leerling in groep 8 het formuleerde: 'Soms hebben we Engels. Dan doen we wel mee maar we leren niets.' Ook geven pabostudenten die nooit Engels in het basisonderwijs hebben gehad, vaak aan dat daardoor Engels voor hen nog steeds een lastig vak is: ze ervaren in het vo een blijvende achterstand op anderen die wel Engels hebben gehad op de basisschool.

5. In buitenschools Engels leren kinderen bewust Engels buiten school, bijvoorbeeld door lidmaatschap van een club voor Engels (*Kids Club*), als 'cursist' (*LOI Kidz*), in de naschoolse opvang, als activiteit in de zogenoemde ver-

lengde schooldag (vsd) of in een project of cursus voor (hoog)begaafde leerlingen.

Op brede school Presikhaven in Arnhem krijgen leerlingen van twee basisscholen in gemengde groepen na schooltijd een uur Engels per week naast het reguliere Engels in groep 7 en 8. Doel is een betere aansluiting met het vo. Door omstandigheden verloopt de uitvoering soms iets anders, maar de opzet is dat er gebruik wordt gemaakt van een lespakket, van Engelstalige leesboekjes en liedjes. De kinderen doen graag mee aan de interactieve en leerzame activiteiten buiten schooltijd, die geleid worden door pabostudenten. De studenten volgen vooraf een training en ze worden begeleid door docenten en de coördinator Engels op school. Aan het einde van de vsd-cursus doen de leerlingen een eindtoets: de door Cito ontwikkelde eindtoets Engels voor groep 8: Me2!

Combinaties van scenario's komen ook voor. Scholen stellen hun keuze na verloop van tijd bij. Zo zijn er scholen die met een Nederlandstalige methode Engels starten en na enkele jaren overgaan op een Engelstalige methode. Vto-scholen gaan van regulier Engels in de bovenbouw over op CLIL of op projectonderwijs. Belangrijk bij ieder scenario is dat de school met duidelijke leerlijnen werkt. Zoals ELLiE (Early Language Learning in Europe), het longitudinale onderzoek naar vroeg vreemdetalenonderwijs in zeven Europese landen, laat zien, daalt de motivatie van leerlingen voor Engels als de lesstof niet goed wordt opgebouwd.

Aansluiting po-vo

De verschillende scenario's maken de aansluiting van het voortgezet onderwijs op het primair onderwijs er niet eenvoudiger op. Hier volgen enkele suggesties om met de gevarieerde instroom om te gaan.

Het po kan bijdragen aan een doorlopende leerlijn door samen te werken met het vo door voorbeelden te laten zien van didactiek, werkwijze en differentiatie bij

vtto Engels. Verder kunnen basisscholen Engels in het leerlingvolgsysteem opnemen en deze informatie doorgeven bij overdracht naar het vo. Op klasniveau kunnen po-scholen een aanbodlijst Engels met behandelde onderwerpen en werkwijze doorgeven aan het vo. Op leerlingniveau, ten slotte, kunnen scholen certificaten Engels met informatie over het individuele taalvaardigheidsniveau meegeven aan de leerlingen en werken met het (digitale) Europese taalportfolio po, dat leerlingen ook kunnen meenemen naar het vo.

Het vo kan bijdragen aan de doorlopende leerlijn door samen te werken met het po en aansluiting te zoeken bij didactiek, werkwijze en differentiatie, en door differentiatie modellen te ontwikkelen voor de varianten in instroom om leerstof en activiteiten aan te bieden op verschillende niveaus binnen de klas. Ook kan het vo de informatie uit het po gebruiken om de leerlingen in te delen in klassen met verschillende niveaus.

Samenwerking tussen po en vo is onontbeerlijk. Brugklasdocenten kunnen niet blijven volhouden dat tegen Kerstmis alle leerlingen wel ongeveer op hetzelfde niveau zitten. Ook in het vo blijven er aanzienlijke verschillen, bijvoorbeeld door buitenschoolse voorkennis, aanleg en interesse. Nu al is 1 op de 7 basisscholen een vtto-school; in de toekomst zullen steeds meer leerlingen na acht jaar Engels met hogere en diverse niveaus het vo instromen, los van de categorie meertalige leerlingen of kinderen die enige tijd in het buitenland hebben gewoond. Structurele samenwerking tussen po en vo en differentiatie vanaf de brugklas moet echter nog op gang komen. Er bestaan landelijk hooguit enkele lokale samenwerkingsverbanden. Po en vo lijken op elkaar te wachten. Beide partijen zoeken elkaar op, maar het blijkt in de praktijk lastig om tot concrete en structurele stappen te komen.

De voorbeelden van samenwerking die er zijn, betreffen vooral vtto-scholen en vo-scholen voor tweetalig onderwijs (tto). Zo werft in de regio Rotterdam een aantal tto-scholen actief leerlingen van vtto-scholen. In Buzzy Bee, het vtto-netwerk Midden-Nederland, werkt een aantal vtto-scholen in de regio samen met de tto-afdeling van het Anna van Rijn College in Nieuwegein. Van basisschool De Veldrakker gaat bijvoorbeeld zo'n vijftig procent van de leerlingen naar het tto. Er is jaarlijks overleg tussen de Buzzy Bee-basisscholen en het tto over de samenwerking, die bestaat uit projecten waarin leerlingen van de tto-school enkele activiteiten organiseren voor gemotiveerde tto-leerlingen. Daarnaast werken studenten van de tweedegraadsopleiding Engels van de Hogeschool Utrecht met niveaugroepen in de

onderbouw van het tto, zowel met groepen snelle leerlingen als met leerlingen die wat meer zelfvertrouwen nodig hebben.

Beleid

Tot slot: de vraag om meer en vroeg Engels en de variatie in scenario's is een bottom-upontwikkeling die voortkomt uit de vraag vanuit de samenleving, van ouders, van basisscholen en van leraren zelf. Daarmee neemt de vraag toe naar transparant en structureel beleid met maatregelen ter bevordering van de kwaliteit van Engels en de aansluiting van Engels in het vo op het po. Om dat te bereiken zijn nodig: een samenhangende set *toetsbare* kerndoelen (po-vo) met can-do-statements, gekoppeld aan het ERK; een centrale diagnostische toets Engels aan het eind van de basisschool, liefst inclusief spreekvaardigheid; verbetering van de positie van Engels op de pabo, met vereist start- (B1) en eindniveau (B2); afstemming (vakdidactiek en praktijk) tussen pabo en tweedegraadsopleiding; nascholing Engels voor zittende leraren po en onderbouw vo; ontwikkeling netwerken Engels po-vo.

Tijdens de conferentie *Vtto in opmars* op 12 mei 2011 zei de vorige minister van Onderwijs Van Bijsterveldt bij ontvangst van de Standaard vtto over vroeg Engels: 'Laten we wél ambitieus zijn. Want, zoals men in het Engels zegt: "Good policy should not be built to go fast. It should be built to go far."' Staatssecretaris Sander Dekker stelt bij de presentatie van het plan van aanpak voor Engels in het primair onderwijs in juli 2013 (zie <<http://tiny.cc/ltm-povo>>) dat hij de lijn van zijn voorganger wil doorzetten. Zo wil hij door middel van een wetsvoorstel basisscholen de ruimte bieden om vijftien procent van hun onderwijstijd in het Engels te geven. Ook kondigt hij aan dat er in januari 2014 een experiment start met twintig basisscholen die tweetalig basis-onderwijs aanbieden in dertig tot vijftig procent van de lestijd. Het plan van aanpak voorziet echter nog niet in de hierboven genoemde beleidsvoorstellen. Het wachten is op de presentatie van het tweede deel, eind 2013, met daarin onder andere hopelijk concrete voorstellen om de kwaliteit van het aanbod Engels en de aansluiting met het voortgezet onderwijs te verbeteren. ■

Dit artikel is gebaseerd op gegevens die de auteurs, Marianne Bodde-Alderlieste en Joke Schokkenbroek, verzamelden voor hun in 2011 uitgekomen boek *Engels in het basisonderwijs: Kennisbasis vakdidactiek* (Noordhoff). De auteurs hebben gezamenlijk een eerste concept van dit artikel geschreven in 2011. Joke Schokkenbroek is in 2012 door een tragisch ongeluk om het leven gekomen. Marianne Bodde heeft het artikel geactualiseerd ten behoeve van dit themanummer, met dank aan de beschreven scholen.

web

<<http://tiny.cc/ltm-ttostandaard>>

Het Europees Platform heeft samen met het netwerk van tto-scholen standaarden ontwikkeld die de kwaliteit van het tto moeten waarborgen. Deze standaarden vormen de belangrijkste leidraad voor zowel beginnende als gevorderde tto-scholen. In de standaarden staan eisen geformuleerd voor tto in de onderbouw. Voldoen aan die eisen leidt tot toekenning van het tto-juniorcertificaat. Ook staan er eisen in voor tto in de bovenbouw, en het voldoen daaraan leidt tot het tto-seniorcertificaat. Scholen die lid zijn van het Netwerk tto onderschrijven de standaard. Een paar van de belangrijkste punten in de standaarden zijn de gewenste taalniveaus van leerlingen en docenten, de spreiding van het tto-curriculum over de zaakvakken, de exacte en creatieve vakken, het gebruik van authentiek Engelstalig lesmateriaal en de centrale positie van internationalisering in het schoolbeleid.

<<http://tiny.cc/ltm-tto-onderzoek>>

Ook in Nederland wordt er volop onderzoek gedaan naar tweetalig onderwijs. Via deze website kunt u het onderzoeksrapport *Tweetalig onderwijs: Vormgeving en prestaties* uit 2010 downloaden. De auteurs vragen zich af in hoeverre het taalverwervingsproces in het tto anders verloopt dan in het reguliere vwo en hoe betekenisvolle leerling-, instructie-, klasse- en schoolkenmerken gerelateerd aan talen leren in het tto, worden vertaald naar verbetering van het tto en het reguliere vreemdetalenonderwijs.

<www.ikkiestto.nl>

Op deze website vinden basisschoolleerlingen informatie over het kiezen van een tto-school. Via korte teksten, filmpjes, interviews met tto-leerlingen en een interactieve tto-test kunnen leerlingen erachter komen wat tto is en of het misschien iets voor hen is. Ten slotte biedt de site leerlingen de mogelijkheid om tto-scholen in de buurt te zoeken waar ze wonen.

<www.teachingenglish.org.uk/clil>

Deze website van de BBC en de British Council biedt tto-docenten (oftewel CLIL in het Engels) een aardig inleidend artikel over wat het betekent om als tto-docent les te geven. Bovendien biedt de site een aantal tto-activiteiten voor in de les en verdere achtergrondinformatie. Interessant is ook het artikel 'CLIL: A lesson framework', waarin wordt uiteengezet hoe je een goede CLIL-les kan voorbereiden en uitvoeren.

<<http://tiny.cc/ltm-clilduits>>

Hoewel Engels het meeste aandacht krijgt in het Nederlandse tto, is het natuurlijk ook mogelijk om andere talen in te zetten. Deze site van het Goethe Instituut geeft een uitgebreid overzicht van tto in Duitsland en Europa. Verder bevat de site een uitgebreide literatuurlijst, aandacht voor tto-didactiek, een video over tto en talloze links.

<www.englisch-hilfen.de/en/>

Een uitgebreide site (naar keuze in het Engels of Duits) over de Engelse taal. Aan bod komen onder andere grammatica, woordenschat, veelgemaakte fouten en oefeningen of toetsen.

<www.netwerktto.europesplatform.nl>

Het Europees Platform coördineert tto in Nederland in opdracht van het ministerie van Onderwijs. In 1994 hebben het Europees Platform en de tto-scholen het Landelijk Netwerk Tweetalig Onderwijs opgericht. De samenwerking omvat thema's die voor alle scholen van wezenlijk belang zijn, zoals certificering, materiaalontwikkeling, standaardisering en aanverwante zaken. Het netwerk vergaardt drie keer per jaar, waarvan eenmaal een tweedaagse vergadering met de coördinatoren. Alle scholen binnen het netwerk onderschrijven de Tto-standaarden die zijn opgesteld. Scholen die lid willen worden, dienen dit ook te doen. Binnen het netwerk houdt de Stuurgroep tto zich bezig met de langetermijnplanning. De stuurgroep bestaat uit schoolleiders van verschillende tto-scholen. Het Europees Platform neemt het secretariaat en coördinatie voor zijn rekening. De koers voor de komende vijf jaar is door de stuurgroep uitgezet in de visie *Thuis in de wereld*. Hierin kijkt de stuurgroep ook vooruit naar de komende vijftien jaar.

<www.icrj.eu>

Tto biedt leerlingen veel nieuwe kansen, maar omdat het nog relatief nieuw is, zijn er nog veel vragen onbeantwoord over dit type onderwijs. Het *International CLIL Research Journal* biedt een inkijkje in wetenschappelijk onderzoek naar tto. Een greep uit het laatste nummer: 'Linguistic thresholds in the CLIL classroom?', 'CLIL in Germany: Results from recent research in a contested field of education', 'Seeing the bigger picture: what students and teachers think about CLIL'.